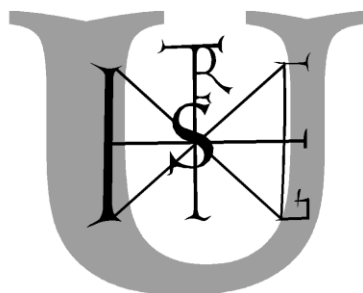

Szent István Egyetem Gödöllő
Gazdaság- és Társadalomtudományi kar
Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola

**AZ ÁLLAMI SZABÁLYOZÁS HATÁSA A LAKOSSÁG HOSSZÚ TÁVÚ
MEGTAKARÍTÁSÁIRA**

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS tézisei

HORVÁTHNÉ KÖKÉNY ANNAMÁRIA

GÖDÖLLŐ

2014

A doktori iskola megnevezése:	Szent István Egyetem Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola
A doktori iskola tudományága:	gazdálkodás- és szervezéstudományok
A doktori iskola vezetője:	Dr. Szűcs István egyetemi tanár, MTA doktora Szent István Egyetem, Gödöllő Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Közgazdaságtudományi, Jogi és Módszertani Intézet
Témavezető:	Dr. habil. Széles Zsuzsanna, egyetemi docens Szent István Egyetem, Gödöllő Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Üzleti Tudományok Intézet, Pénzügymenedzsment és Controll Tanszék

.....
Az iskolavezető jóváhagyása

.....
A témavezető jóváhagyása

1. BEVEZETÉS

Kutatásom során a lakosság hosszú távú öngondoskodási szokásait, az azt befolyásoló állami ösztönző rendszer alakulását, az állam célirányos befolyásoló szerepét a háztartások pénzgazdálkodására, valamint ezek hatását elemzem. Hosszú távú pénzügyi döntések sorozata jellemzi a háztartásokat a különböző életciklusaik folyamán. Az öngondoskodás szemlélete jelen van minden egyén és család életében, bár nem egyforma intenzitással. Sőt nemcsak háztartásonként, hanem háztartáson belül életciklusonként és adott élethelyzetenként is változik ez a szemlélet. A globális pénzvillág és az ingatlan alapú hitelezés válságát éljük. A hitelezés és a megtakarítások közötti egyensúly eltolódott. Az önuralom hiánya eredményezi, hogy a háztartások többet fogyasztanak, mint a jövedelmük és azt hitellel egészítik ki (KIM, 2010). Az embereket vásárlásaik során befolyásolja a kísértés és az impulzivitás is. Az önkontroll hiánya csökkenti a háztartások megtakarításait (KARLSSON-GÄRLING-SELART, 1997). Meg kell változtatni az emberek, emberiség gondolkodását a hitelekről és a megtakarításokról. A jelenlegi helyzetben megnövekedett az állam piacellenőrző és ismeretterjesztési szerepe.

1.1. A TÉMA IDŐSZERŰSÉGE

A lakosság az öngondoskodásával későbbi időpontra halasztja a vásárlásait, sőt sokszor hitel felvételével egészíti azt ki. A biztonságos hitelfelvételnek a hosszú távú előtakarékoskodás az egyik elengedhetetlen feltétele. Kiemelten foglalkozom a személyi jövedelemadó adókedvezményeivel és a lakás-takarékpénztári számla állami támogatási lehetőségével. Azt vizsgálom, hogy a háztartás különböző életciklusainak pénzgazdálkodását, megtakarítási hajlandóságát mennyire képes az állam különböző ösztönzők segítségével befolyásolni, hiszen össztársadalmi érdek is a kiegyensúlyozott háztartási, vállalati és költségvetési pénzgazdálkodás folytatása, amelyre nagy hatással van az állampolgárok megfelelő pénzügyi ismerete is. Dolgozatomban én a háztartásokat vizsgálom. A megtakarítások szerepe mindig is fontos területe volt a közgazdaságtannak és a mindenkori gazdasági elemzéseknek. Manapság is fontos tényező, hiszen a magyar háztartások nagy része nem rendelkezik megtakarításokkal, inkább hitelek vannak, amelyek törlesztő részlete sok esetben magas arányt képvisel a háztartás nettó jövedelmének százalékában. Ezt a problémát sokszor a pénzügyi kultúra elégtelen voltára vezetik vissza, így témám aktuális kérdéskört elemez. A politikusok kezdik elismerni egy jól működő gazdaságban a pénzügyi kultúra központi szerepét (LUSARDI-MITCHELL, 2009). A megtakarítás csökkenti a bizonytalanságot és fokozza, hogy méltósággal legyünk képesek élni nyugdíjas éveinkben (STARR, 2006). A várható élettartam befolyásolja a nyugdíjcélú megtakarításokat (BLOOM et al, 2006). Az ingatlan vagyon és a nyugdíj összege is fontos meghatározója a nyugdíjasok fogyasztási viselkedésének (BLAKE, 2004). A politikai reformok hatását vizsgálta Sefton (2008) is szerzőtársaival a nyugdíjcélú megtakarítások érdekében (SEFTON-VEN-WEALE, 2008). A háztartások magas hányada nem gondoskodik időben a nyugdíjas évei biztonságáról (LUSARDI, 2001). Az időskori szegénység megelőzése társadalmi érdek. Ehhez radikális intézkedésekre van szükség. A megtakarítások fokozásához a pénzügyi ismeretek oktatására, példamutatásra és ennek másolhatóságára, a megfelelő családi nevelésre, a társadalmi szervezetek hatékony működésére és a médián keresztül közvetítésre van szükség (STARR, 2006). A humán tőke fejlesztése, megfelelő minőségű oktatás elengedhetetlen, amelyben az állam fontos

szerepet játszik (STIGLITZ, 2013). Fisher és Montalto (2010) a „vész tartalék” és a nyugdíjcélú megtakarítást találják motiváló magyarázó tényezőnek arra, hogy a rendszeres megtakarítást jelentősen növelje. Az oktatási programok fontosságát hangsúlyozták. A pénzügyi szakemberek és a pedagógusok tanácsadó, ismeretterjesztő szerepe kiemelkedő ebben a témában (FISHER-MONTALTO, 2010). Oktatási programokkal kell hangsúlyozni a célmegtakarítások szükségességét a háztartások hosszú távú pénzügyi tervezését (LEE-PARK-MONTALTO, 2000), hiszen a lakosság megtakarításai elengedhetetlenek és közvetlen hatással vannak a gazdaság egészére (HIRA, 1987). A pénzügyek oktatása segít abban, hogy a háztartások célmegtakarítókká váljanak, hosszú távon gondolkodjanak és gondoskodjanak saját maguk, valamint gyermekeik jövőjéről. A pénzügyek oktatása szükséges az iskolákban és a munkahelyeken is (HOGART-ANGUELOV, 2003). Sok egyén pszichológiailag képtelen megtakarítani, az önkontroll hiánya és a türelmetlenség jellemzi, csak rövid távon képesek gondolkodni. Problémát okoz nekik a bonyolultabb pénzügyi tervek kezelése, megvalósítása (GRAHAM-ISAAC, 2000).

A pénzügyi motiváció kialakulása hosszú folyamat és a viselkedés eredménye mélyen gyökerező okokra vezethető vissza. Ezen kívül a formális oktatás eredményeként az alapvető pénzügyi fogalmakat is megismerik és képessé válnak azok használatára (ALAMIL-SAUPE, 2012). Politikai célként a pénzügyek oktatását meg kell jelölni, hiszen pénzügyi műveltség összefügg a pénzügyi jártassággal, ez pedig a megtakarítás emelkedésével, ami a gazdasági növekedés eléréséhez elengedhetetlen. A pénzügyi kultúra terjesztését szolgáló politika ráadásul nemcsak a megtakarítás növelésére, hanem a háztartási megtakarítás diverzifikációjára is hatással van (BECKMANN-HAKE-URVOVA, 2013). A pénzügyi műveltség elengedhetetlen az egész világon a biztonságos nyugdíjas évek biztosítása érdekében. Ennek ellenére a pénzügyi műveltség az egész világon nagyon alacsony, függetlenül az ország pénzügyi piacának fejlettségi szintjétől (LUSARDI-MITCHELL, 2011). Minden országban igaz, hogy a magasabb iskolai végzettség erősen korrelál a pénzügyi tudással, de még a legmagasabb iskolai végzettségűeknél is elmondható, hogy általában alacsony a pénzügyi kultúra szintje (LUSARDI-MITCHELL, 2011). Sok háztartás megtakarítása nem elégséges a nyugdíjas évek biztonságának megvalósítására. A politikai döntéshozók adókedvezmények formájában próbálják ezt sok esetben ösztönözni. Másik módszer lehet a pénzügyi ismeretek szélesebb körű oktatása (WIENER-DOESCHER, 2008). További kutatásokkal kell vizsgálni a pénzügyi oktatás és a tudás kapcsolatát a megtakarítási magatartásra, valamint a pénzügyi oktatás és a háztartások pénzügyi ismerete közti összefüggést, a pénzügyi magatartás hosszú távú változását (COPUR-GUTTER-ERKAL, 2010).

Az öngondoskodás szemléletének minél fiatalabb korban példamutatással, tanítással történő kialakítása nagyon fontos az egyéneknek, a háztartásoknak és a társadalomnak is. Véleményem szerint a családból hozott, tapasztalat, szokás, neveltetés nagyban befolyásolja a későbbi felnőttkori viselkedésünket, a megtakarításokkal szembeni felelős, illetve felelőtlen cselekvéseinket. Egyetértek azzal, hogy a gyermekek értékrendjének kialakításában elsődlegesen a szülő a felelős. A legfontosabb nevelői szerep a szülőké kell, hogy maradjon (SZŰCS, 2011), illetve, hogy a szülők hiába megtakarítók, ha nem tanítják meg erre gyermekeiket (COPUR-GUTTER-ERKAL, 2010), de nagyon fontosnak tartom a pénzügyi, gazdasági ismeretek iskolarendszeren keresztüli közvetítését is. Az oktatás

megváltoztatja az egyének gondolkodását a pénzügyekkel kapcsolatban, ezért fontos, hogy minél szélesebb körben megvalósuljon a pénzügyek oktatása (BERNHEIM-GARRETT, 1996). A pénzügyi oktatás és a társadalmi ösztönző programok csak akkor lehetnek sikeresek, ha képesek az egyéni, háztartási beállítást, preferenciát, fontossági sorrendet, gondolkodást megváltoztatni. Minél több háztartást meg kell győzni arról, hogy fogadják el azokat a megtakarítási szabályokat, amelyek a megtakarítások növekedését célozzák (YUH-HANNA, 2010). Azok a háztartások, akik pénzügyileg képzetebbek, mert oktatási intézményben tanultak pénzügyi ismereteket, sokkal nagyobb pénzügyi hozzáértéssel rendelkeznek (HOGART-ANGUELOV, 2003). A magasabb pénzügyi ismeret felelősebb, tudatosabb pénzügyi döntésekkel párosul, azaz a pénzügyi műveltség pozitívan hat a háztartások megtakarítási viselkedésére (SABRI-MACDONALD, 2010). Szeretném, ha a kutatási eredményeim hasznosulnának azáltal, hogy segítenék vele annak a nagy horderejű állami intézkedésnek, döntésnek a meghozatalában, hogy már általános iskolákban bevezetésre kerüljön a mindennapi életben nélkülözhetetlen pénzügyi ismeretek oktatása, hiszen nagyon nagy szüksége van minden háztartásnak ezekre az ismeretekre (ZSÓTÉR-NAGY, 2012).

1.2. A KUTATÁS CÉLKITŰZÉSEI

A disszertáció elkészítése során kutatásaimmal kapcsolatban *két főbb feladatot és három célt* tűztem ki magam elé.

Kutatómunkám során az *első feladatom* a közgazdasági elméleti háttér releváns hazai és nemzetközi szakirodalmának áttekintése és a megtakarításokat befolyásoló főbb tényezők feltárása az egyes szerzők kutatásai alapján, valamint a korábbi hazai főbb megtakarításokhoz kapcsolódó kutatások bemutatása.

Kiemelt szerepet szántam a személyi jövedelemadó megtakarításokat ösztönző adókedvezményeknek, valamint azok változásainak. *Második feladatomnak* tekintetem ezen változások hatásainak elemzését, kiemelve az önkéntes pénztári befizetéseket, a nyugdíj-előtakarékossági számla kedvezményeit, a személyi jövedelemadó lakáscélú és biztosítási adókedvezményét. A személyi jövedelemadó kedvezményeken túlmenően további célom a tartós befektetési számla és a Start számla vizsgálata. Ezek mellett kiemelem a lakástakarékpénztári szerződéshez kapcsolódó kedvezményeket és azok változását, hiszen nagyon fontosnak tartom a háztartások számára az ehhez kapcsolódó állami támogatás minél hatékonyabb kihasználását.

Első célkitűzésem a szekunder információk összegyűjtése és feldolgozása alapján elméleti modell megalkotása a háztartási megtakarítási döntésre vonatkozóan.

Második célkitűzésem primer kutatás alapján felmérni reprezentatív kérdőíves megkérdezés segítségével a hazai megtakarítási döntési viselkedést. Célom az állam szerepének kiemelt vizsgálata a háztartások megtakarításaira gyakorolt hatás tekintetében.

Harmadik célkitűzésem, hogy a megtakarítási szokásaik, valamint a pénzügyi kultúrájuk főbb jellegzetességei alapján a magyar háztartásokat kategorizáljam, hiszen a háztartások pénzügyekkel kapcsolatos viselkedése eltérő lehet a különböző háztartási típusoknál.

Mindezek alapján a következő főbb hipotéziseket állítottam fel:

H1. A lakóhely földrajzi elhelyezkedése alapvetően meghatározza a magyar lakosság megtakarítási szokásait.

Feltételeztem, hogy Magyarországon, területileg nem egységesek a háztartások megtakarítási szokásai. A régiók között gazdasági fejlettség szerint különbség van. Kíváncsi voltam arra, hogy ez kiterjed-e a háztartások pénzügyi szokásaira. Ennek megfelelően a vizsgálatokat nemcsak az országos teljes minta alapján végeztem el, hanem tovább bontottam azt régiókra és régiók szerint is elvégeztem az elemzést és az összehasonlítást. Magyarország méretéből adódóan egypólusú ország, így a főváros vonzáskörzetében a jövedelmi viszonyok eltérőek és az iskolai végzettség is magasabb más régiókkal összehasonlítva. Ebből adódóan a megtakarítási szokások is eltérhetnek, hiszen jobban informáltak a megtakarítások befektetésének témakörében.

H2. A magyar háztartások különböző típusba sorolhatóak pénzügyi döntéseikkel kapcsolatosan.

Mivel az előkutatás során bebizonyosodott, hogy a háztartások különböző típusba sorolhatóak a pénzügyi döntéseikkel kapcsolatosan, ezért feltételeztem, hogy a nagyobb elemszámú kutatás is ugyanezt az eredményt erősíti meg. A harmadik célkitűzésemnek megfelelően a magyar háztartások típusait szeretném felismerni, megismerni és megkülönböztetni egymástól a jellemző pénzügyi viselkedésük, attitűdjeik alapján.

H3. A különböző típusú magyar háztartások - pénzügyi döntéseikkel kapcsolatos típus besorolása szerint - régióként eltérő arányt képviselnek.

Miután országos szinten megvizsgálom, hogy léteznek-e különböző típusok, illetve hány ilyen típus különböztethető meg egymástól, azt is tervezem megvizsgálni, hogy ezek a típusok, számukban, illetve arányukban eltérést mutatnak-e régióként.

H4. Az állami szabályozás befolyásolja a lakosság hosszú távú megtakarításait Magyarországon.

A második célkitűzésnek megfelelően vizsgálom azt is, hogy az állam képes-e, illetve milyen mértékben képes befolyásolni a hosszú távú megtakarítást az adók, adókedvezmények és állami támogatások szabályozó ösztönző funkcióinak segítségével Magyarországon.

H5. A pénzügyek gyakorlati hasznosíthatóságának oktatására szükség van ma Magyarországon.

Arra számítok, hogy a felmérés azt igazolja majd, hogy azokat a háztartásokat képes az állam befolyásolni, illetve jobban befolyásolni, akik több pénzügyi ismerettel rendelkeznek, vagyis az állami befolyásolás megfelelő pénzügyi ismeret nélkül kevésbé tud hatékonyan működni. Véleményem szerint a magyar háztartások sok esetben érzik a pénzügyi ismeretek gyakorlati ismereteinek hiányát, ezért fontosnak tartják ennek oktatását már akár általános iskolás korban is. Ugyanakkor a felnőtt lakosság körében is egyre nagyobb igény mutatkozik erre.

2. ANYAG ÉS MÓDSZER

A kutatási munkám során egy előre meghatározott logikai sorrendet követtem. Disszertációm a kutatási témához kapcsolódó közgazdasági elméletek áttekintésével kezdtem, ahol a kutatási témában releváns hazai és külföldi szerzők fontosabb műveiből merítettem, majd a közelmúltban lezajlott lakossági megtakarítással kapcsolatos hazai kutatásokkal ismerkedtem meg, mivel én is a magyarországi háztartások megtakarításait vizsgálom, a kutatásom erre a területre irányul. Ezt követően a jövedelemadózás elméleti hátterét dolgoztam fel, majd megvizsgáltam az egyes témához szorosan kapcsolódó törvények, főleg adótörvények változásait, majd ezzel összefüggésben szekunder adatokra támaszkodva készítettem elemzéseket. Szekunder kutatásaim során főként a Magyar Nemzeti Bank (MNB), a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV), a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete (PSZÁF), a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) és a Magyar Biztosítók Szövetsége (MABISZ) éves jelentéseinek adatait tekintetem át és építettem be a dolgozatomba. A szakirodalom feldolgozása során kiderült, hogy a szerzők, így KEYNES, 1965; MODIGLIANI, 1988; és FRIEDMAN, 1996; is több befolyásoló tényező együttes hatásának tudják be a háztartások pénzügyi, megtakarítási döntéseit. Ugyanakkor más-más tényező hat, ráadásul nem egyforma intenzitással az egyes egyének, háztartások megtakarítási szokásaira. Primer kutatásom keretében ezért arra kerestem a választ, hogy tudok-e különböző megtakarítási szokással rendelkező háztartásokat elkülöníteni Magyarországon. Amennyiben igen, akkor célom annak megállapítása, hogy mi jellemzi ezeket a háztartásokat, milyen tényezők képesek befolyásolni az ő megtakarítási magatartásukat. Kiemelten vizsgálom, hogy az állami ösztönzők képesek-e befolyásolni a különböző típusú háztartásokat pénzügyi döntéseik meghozatalakor, ugyanis több elméletben megjelent egyéb megtakarítást befolyásoló tényezőként az állami adópolitika, ahogyan erről KEYNES, 1965; és MANKIW, 2005; is írt. Az állami szerep emellett a lakosság pénzügyi ismereteinek szintjében és minőségében is jelentős mértékű, hiszen a megtakarítással foglalkozó szakirodalom (például LUSARDI-MITCHELL, 2009, 2011; COPUR et al., 2010; BÉRES-HUZDIK, 2012; ZSÓTÉR-NAGY, 2012; BÉRES et al., 2013; BOD, 2013 és LABRI, 2013) kiemelten kezeli a pénzügyi kultúra jelentőségét. Mindezek figyelembevételével kvantitatív kutatómódszertan segítségével háztartásokra (és nem egyénekre) vonatkozó kérdőíves felmérést végeztem, amely során az előzőekben felsorolt céljaimnak megfelelő kérdőívet állítottam össze. A kérdőíves lekérdezés két ütemben valósult meg, ahol a háztartások megtakarítási szokásaira, vagyonszerkezetére kérdeztem rá. A kutatásban való részvétel előzetes szelekció nélküli, anonim és önkéntes volt.

Az első kérdőíves felmérés előtt a következő főbb hipotéziseket állítottam fel:

H1: A magyar háztartások különböző típusokba sorolhatóak a pénzügyi döntéseikkel kapcsolatosan,

H2: Az állam befolyásoló szerepét fontosnak értékelik a háztartások a megtakarítási döntéseik meghozatalakor.

Azért ezeket a hipotéziseket választottam, mert meggyőződésem volt, hogy a háztartások különböző módszerekkel és nem egyforma gondolkodási mód mellett hozzák meg az egyes pénzügyi döntéseiket. Ezért feltételeztem, hogyha a hasonlóan gondolkodó háztartásokat azonos csoportba sorolom, akkor több ilyen csoportot tudok majd egymástól

megkülönböztetni. Ezt támasztotta alá több szakirodalom is: MODIGLIANI, 1988; FÁBIÁN et al., 1999; BUTELMANN-GALLEGO, 2001; JAPELLI-PISTAFERRI, 2000; BASIT et al., 2010; BECKMANN et al., 2013 és STIGLITZ, 2013.

A másik hipotézisemet azért választottam, mert kíváncsi voltam rá, hogy az állam képes-e, illetve mennyire képes befolyásolni az egyes magyarországi háztartásokat. Feltételeztem, hogy a háztartások pénzügyekkel kapcsolatos gondolkodása, szemlélete, tudása, nagyban befolyásolja ezt is.

Feltáró kutatás

Az első primer kutatást 2012. év tavaszán végeztem el, amit feltáró kutatásnak szántam. A kérdések és a vizsgálatok tesztelését tűztem ki célul a későbbi nagyobb elemszámú kutatásom megvalósítása előtt. A mintába 578 háztartás került Magyarország területéről. A kérdőív elkészítése on-line felületen történt. Az internetes felületen kitöltött kérdőíveket kiegészítettem nyomtatott formában, kézzel kitölthető kérdőívekkel is, annak érdekében, hogy olyan célcsoportot is elérjek, akiket egyébként számítógépen keresztül nem tudtam volna elérni. A későbbi nagyobb elemszámú kutatásom során ugyanezt a módszert alkalmaztam.

Átfogó kutatás

A második kérdőíves felmérést megelőzően a kérdőív módosításra került a korábbi tapasztalatok alapján. Sok esetben a bonyolultsága miatt és a könnyebb feldolgozhatóság érdekében egyszerűsítettem, ugyanakkor a korábbi 17 változót 24-re növeltem. Ennek egyik oka az volt, hogy egyrészt a pénzügyi kultúra fejlesztésének igényét három részre bontottam: megkülönböztettem az általános iskolai, a szakközépiskolai, illetve a felnőtt célcsoportot, amit az ERSTE-IMAS 2012. évi kutatása is alátámaszt. Az én véleményem az, hogy már általános iskolában szükséges elkezdni a pénzügyi ismeretek gyakorlati oktatását, hiszen ez a korosztály már alkalmas ezen ismeretek befogadására. Ebben a felgyorsult világban egyre jobban szükséges ezen ismeretek készségi szintű alkalmazásának képessége a későbbi életük során. Másrészt az állami adókedvezményeket is konkretizáltam. Ezáltal ezek befolyásolási képessége külön-külön is megmutatkozik. Ezzel arra voltam kíváncsi, hogy ha nemcsak általánosságban kérdezek rá az állami adókedvezmény befolyásolására, akkor történik-e változás. A feltáró kutatás alapján a háztartásokat csupán közepesen képesek befolyásolni az állami adókedvezmények. A közepes eredmény viszont arra is utalhat, hogy általánosságban nem értették a kérdést és így a skála közepes értékét jelölték be.

Az átfogó kutatás kérdőíves lekérdezését 2012. november és 2013. május között végeztem el. A beérkezett kérdőívekből a hiányosan kitöltött kérdőíveket nem értékeltem. Értékelhetetlen kérdőív összesen 278 volt. A mintába 4106 háztartás került. Azért éppen ennyi, mert a 2011. évi népszámlálási adatok alapján 4105708 háztartás volt Magyarországon. Megyéenként és településtípusonként is reprezentatív felmérést valósítottam meg. Azért ezt a szempontot választottam, mert nem csak területileg (megyéenként, régióként), hanem településtípusonként is eltérés mutatkozhat a pénzügyi kultúra, a megtakarítási szokások, és az állami befolyásolhatóság szempontjaiból. A

mintavétel alapján a H1 hipotézisemnél megfogalmazottak alapján régiók szerint is meg tudom vizsgálni a háztartások pénzügyi szokásait.

Feldolgozás módszere

Mindkét kérdőív feldolgozásához a Microsoft Excel táblázatkezelő programot és a SPSS 14.0 szoftvert használtam fel. Az SPSS programcsomag az összetett kérdések elemzésére is alkalmas szoftver. Miután a kézzel kitöltött kérdőíveket rögzítettem manuálisan az elektronikus rendszerben, első lépésként átimportáltam az adatokat a Microsoft Excelbe, ahol elvégeztem a szükséges átkódolásokat, majd onnan az SPSS programba másoltam a kódolt adatokat, miután a szükséges beállításokat elvégeztem.

A vizsgálat során arra kerestem a választ, hogy a vizsgált háztartásokat milyen csoportokra lehet felosztani és az egyes csoportok megtakarítási szokásaira, megtakarítással kapcsolatos gondolkodásmódjára mi jellemző. Először egyváltozós statisztikai módszereket - főleg átlag, módusz, medián és szórás - használtam az elemzés során. Ezek célja, hogy az összefoglalóan jellemző információk alapján elsődleges helyzetképet tudjunk megfogalmazni, hiszen a statisztikai adat nagy tömegben nehezen áttekinthető (JÁNOSA, 2011).

A statisztikai adatokat és a kutatás eredményeit igyekeztem grafikusán is ábrázolni a dolgozatomban ábrák és táblázatok segítségével, hiszen az adatok megjelenítésének, szemléltetésének fontos eszköze, amelyek segítségével könnyebb következtetéseket levonni (KERÉKGYÁRTÓ et al., 2009). Az ábrákat és táblázatokat a Microsoft Excel és Microsoft Word programok, valamint az SPSS 14.0 szoftver segítségével készítettem. Kombinációs táblát is szerkesztettem, melyre az jellemző, hogy két ismerv szerint csoportosítja a vizsgált sokaságot (JÁNOSA, 2011). A jobb átláthatóság és a megkülönböztethetőség érdekében a háztartási típusokat és az egyes régiókat az ábráimban és a táblázataimban egységesen mindig azonos színnel jelöltem.

Az egyváltozós statisztikai módszerek mellett több tényező kapcsolatának minőségét a Cramer-féle asszociációs együttható segítségével vizsgáltam meg, hiszen jobban meg lehet érteni a vizsgált jelenséget, ha nemcsak önmagában vizsgáljuk azt. Sok tényező befolyásolhatja a vizsgált ismerv alakulását. A kapcsolat szorosságát a Cramer-féle asszociációs együttható mutatja meg (JÁNOSA, 2011).

Mind a feltáró, mind az átfogó kutatás során faktor- és klaszterelemzést, illetve diszkriminancia analízist is végeztem.

Faktoranalízis segítségével az adatokat és az abból nyert információkat tömörítettem, mivel több ismerv együttes figyelembevételét teszi lehetővé. Összetett jelenségek jellemzésére szolgál. Ez a módszer az egyes változók között fennálló kapcsolat alapján a változókat mesterségesen előállított változóba, azaz faktorokba tömöríti (JÁNOSA, 2011). Célja olyan változócsoportok kialakítása, amelyeken belül a változók korrelálnak (KERÉKGYÁRTÓ et al., 2009).

A faktoranalízis alkalmazhatóságát a Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) kritérium alapján ellenőriztem. Amennyiben a Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) érték 0,5 alatti a faktoranalízis nem végezhető el, mivel a korrelációs szint nem megfelelő az egyes változók között.

Bartlett-teszt is segítségemre volt a döntés során. A Bartlett-teszt esetén amennyiben a szignifikanciaszint 0,05 alatti, akkor az azt jelenti, hogy a változók alkalmasak faktoranalízisre, mivel van közöttük korreláció (KERÉKGYÁRTÓ et al., 2009).

Miután a faktorelemzés feltételeit ellenőriztem, Scree Plot ábra segítségével meghatároztam a faktorok számát. A Scree Plot ábra a saját értékeket ábrázolja a faktorok sorrendjében. Az x tengelyen a faktorok sorszámát, az y tengelyen pedig a sajátértékeket tüntetjük fel. A sajátérték azt mutatja meg, hogy egy-egy faktor az egységnyi információtartalmú változóhoz képest hány-szoros információtartalommal rendelkezik (JÁNOSA, 2011).

A faktoranalízis befejezése után az összefüggések elemzésére K-központú klaszteranalízist végeztem, melynek során ANOVA tábla segítségével elemeztem a pénzügyi kultúra főbb befolyásoló változóit. Kendall-féle egyetértési együtthatót alkalmaztam annak meghatározására, hogy mekkora a megkérdezett háztartások egyetértése a megtakarítási döntést befolyásoló tényezőkre vonatkozóan. Ez is segített meghatározni a klaszterek számát. A klaszteranalízis célja a sokaság elemeinek szegmentálása úgy, hogy a csoportokon belül a különbség a lehető legkisebb, a csoportok között pedig a lehető legnagyobb legyen. A klasztereken belül a szegmenstagok hasonlítanak egymásra, de más csoport tagjaitól különböznek (SZÚCS, 2004). A változók alapján homogén csoportokat képeztem, ahol a csoportok tagjai tulajdonságuk alapján közel állnak egymáshoz, azaz a csoporton belüli hasonlóság maximális. Sem túl alacsony, sem túl magas klaszterszám megadása nem célszerű, mert nem vezet megfelelő eredményhez. A klaszterelemzés során egyfajta típusalkotás a cél (JÁNOSA, 2011). Az én esetemben a magyarországi háztartásokat terveztem ezzel a módszerrel típusokba sorolni a megtakarítással kapcsolatos attitűdjeik és döntéseik alapján. A háztartási típusok meghatározása után diszkriminancia analízist végeztem. Segítségével ábrázoltam az egyes klasztereket is. A diszkriminancia analízis olyan többváltozós módszer, amely segítségével meg lehet állapítani, hogy melyek azok a változók, amelyek legjobban megkülönböztetik a klaszteranalízis során kialakult csoportokat. Végül meghatároztam, hogy a klaszteranalízises csoportosítás során a háztartások hány százalékát sikerült korrekt módon besorolnom.

Az átfogó kutatás kérdőívének szöveges válasza alapján szövegfelhőt is rajzoltam a <http://www.wordle.net/create> segítségével. Az adott kérdés válaszaiban jellemző szavak kiemelésével vizuálisan ábrázoltam a szöveges válaszokat. A szavak fontosságát és előfordulásának gyakoriságát az ábrán a betűméret nagysága mutatja (PETHÓNÉ NAGY, 2009).

3. EREDMÉNYEK

3.1. SZEKUNDER KUTATÁSOK EREDMÉNYEI

3.1.1. ELMÉLETI MODELL ALKOTÁSA A HÁZTARTÁSOK MEGTAKARÍTÁSAIT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐKRŐL

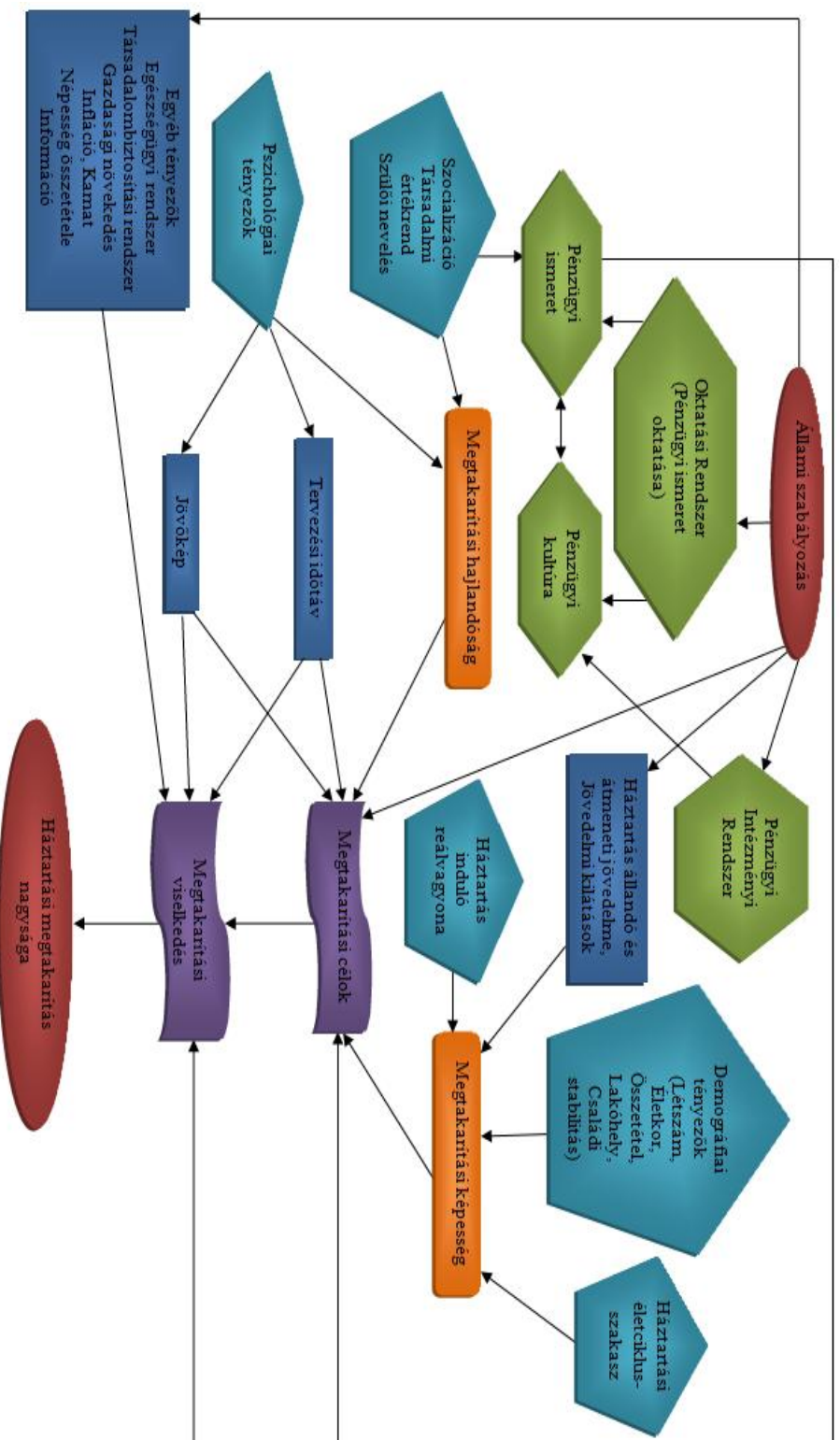
A megtakarítások elméletét számos hazai és nemzetközi szakirodalom feldolgozta. Ezeket figyelembe véve, első célkitűzésem eredményeként az elmélet összefoglalásaként megalkottam az 1. ábrát. Saját megtakarítási modellem megalkotásakor elsődleges célom a megtakarítást befolyásoló tényezők minél teljesebb és komplexebb bemutatása volt, az összefüggések figyelembevételével.

A modell megalkotásából abból indultam ki, hogy az állami szabályozás közvetve, illetve közvetlenül hatással van a megtakarítást befolyásoló tényezőkre, ezáltal a háztartások megtakarításaira is. Az elméleti rész fejezetéből Keynes elméletét, Friedman életciklus hipotézisét és Modigliani permanens jövedelem hipotézisét, valamint a többi szerző megtakarítást befolyásoló tényezőkkel kapcsolatos véleményét is igyekeztem megjeleníteni a saját modellemben.

Figyelembe vettem Kasilingham és Jayabal (2011) ábráját is, amelyben megkülönböztették a megtakarítási képességet a megtakarítási hajlandóságtól. Szerintük a megtakarítási hajlandóság a meghatározó és nem a képesség. Én nem tettem különbséget közöttük, hiszen ezek is sok tényező együttes hatásától és azok erősségétől függenek. Egységesen narancssárga színnel emeltem ki mind a kettőt. Én a saját modellemben igyekeztem feltüntetni mind a megtakarítási képességet, mind a megtakarítási hajlandóságot befolyásoló tényezőket és ezek együttes hatását a megtakarítási célokra, a megtakarítási viselkedésre és végül a megtakarítás nagyságára. Véleményem szerint a pénzügyi megtakarítási hajlam és viselkedés szerint lehet osztályozni és jellemezni az egyes egyéneket, háztartásokat.

Különbséget tettem a befolyásolható és nem befolyásolható tényezők között is. A nem befolyásolható tényezők felé nem mutat nyíl az ábrámon és ezeket ötszögletű ábrával és világoskék színnel jelöltem. A disszertációm címe: „Az állami szabályozás hatása a lakosság hosszú távú megtakarításaira” is utal a modellben ábrázolt folyamatra. Kiinduló tényezőként jelöltem az „állami szabályozást” és végtermékként a „háztartási megtakarítási nagyságot”. A pénzügyi intézményi rendszert és a pénzügyek oktatását, valamint az ezek által kialakult pénzügyi ismereteket és pénzügyi kultúrát zölddel jelöltem, egy egységként kiemelve. Az állami szabályozásnak ezen keresztül óriási befolyásoló szerepe és társadalmi felelőssége van a megtakarítási célok és a megtakarítási viselkedésen keresztül a háztartási megtakarítási nagyságra.

Mivel a megtakarítási célokat és a megtakarítási viselkedést befolyásolja a sok-sok felsorolt és ábrázolt befolyásoló tényező, ezeket egységesen lilával jelöltem a modellemben, hiszen egyformán fontos, kiemelt állomása a megtakarítási döntési folyamatnak. Az előzőektől különböző, befolyásolható tényezőket pedig kék színnel jelöltem az ábrán, hogy ezáltal is el tudjam különíteni a többi tényezőtől.

1. ábra: Modell: A háztartások megtakarításait befolyásoló tényezők

Forrás: Saját kutatás

3.1.2. A SZEMÉLYI JÖVEDELEMADÓ TÖRVÉNYI VÁLTOZÁSAINAK HATÁSAI

Kutatásom során azt is vizsgáltam, hogy hogyan alakulnak a személyi jövedelemadó kedvezmények, mennyire tartósak és hogyan képesek befolyásolni a hosszú távú öngondoskodást. Ezen változásokat főleg a különböző adókedvezmények megjelenése, folyamatos változtatása és esetleges hirtelen eltűnése okozza. Az adó és az igénybevett adókedvezmény mértékét évről évre több tényező együttes, összetett hatása befolyásolja. Az adókedvezmények változásai bizonytalan helyzetet teremtenek a hosszú távú pénzügyi, megtakarítási döntések meghozatalakor. Az adókedvezmények nagyban befolyásolják az összevont adóalapba tartozó jövedelmek átlagos adóterhelését.

3.2. KVANTITATÍV KUTATÁS EREDMÉNYEI

3.2.1. FELTÁRÓ KUTATÁS EREDMÉNYEI

A kutatás eredményei alapján elmondható, hogy a háztartásokat a várakozásaimnak megfelelően a korábbi szakirodalomban eddig nem ismert, saját kutatási eredményként megjelenő több csoportba tudtam sorolni. Csoportképző ismérvként a pénzügy ismeret, az előrelátás, öngondoskodási hajlandóság és pénzügyi felelősség jelenik meg. A háztartási típusokat ezek, nem egységes arányú kombinációja határozta meg. Annak ellenére, hogy előre nem feltételeztem, hogy milyen várható eredményt kapok a klaszteranalízist követően, nagy meglepetés nem ért a háztartások típusainak tulajdonságait látva. Arra viszont nem számítottam, hogy a háztartások megtakarítási szokásaira vagy nem hatnak közepesenél nagyobb mértékben az állami befolyásoló eszközök vagy ezt nem ismerik fel. Erre utal az is, hogy leginkább a „Tudatos Öngondoskodó, pénzügyi ismerettel” rendelkező szegmens jelzi az állam befolyásoló szerepét kicsit erősebben, a többi szegmenshez képest. Az eredmények alapján megállapítható, hogy a mintában szereplő háztartások közel azonosnak ítélik az állam szerepét, szinte függetlenül pénzügyi ismereteik mértékétől. Ezt a problémát is érdemes a későbbiekben tovább vizsgálni. A kutatás során felállított hipotézisek esetében a H1 hipotézist elfogadottnak és igazottnak tekintem, hiszen a klaszterelemzés egyértelműen rámutat a háztartások különböző pénzügyi magatartására illetve a H2 hipotézist elvetem, mivel az állam szerepének közepes és gyenge mértékű megítélése jellemzi a klaszterek mindegyikét.

3.2.2. ÁTFOGÓ KUTATÁS EREDMÉNYEI

A klaszterek elemző vizsgálatánál azt tapasztaltam, hogy az egyes klaszterek hasonló tulajdonságokkal bírnak, mint a feltáró kutatás során kialakult klaszterek. Ennek megfelelően a korábbi elnevezéseket megfelelőnek tartottam továbbra is.

1. Klaszter: Öngondoskodni vágyó

Ők tartják a legkevésbé fontosnak a háztartások anyagi biztonság iránti igényét, de az ő esetükben is elég magas (4,64) ez az érték. Közepesenél nagyobb mértékben ismerik a megtakarítási termékeket és közepes mértékben próbálják kihasználni a különböző adókedvezményeket is. A 2. „*Mának élő*” klaszter tagjainál fontosabb számukra pénzügyi ismeretek terjesztése és ismerete is. A megkérdezett háztartások 29%-a tartozik ide.

2. Klaszter: Mának élő

Ők bíznak a legkevésbé a jövőbeli állami nyugdíjakban, mégsem tesznek ellene semmit. Az átlagérték csupán 1,93 az 5 fokozatú skálán. Ennek ellenére ők ismerik a legkevésbé az egyes megtakarítási lehetőségeket. Az állami adókedvezmények kihasználása számukra érdektelen. Ugyanakkor fontosnak tartják az anyagi biztonság meglétét. Csak közepes mértékben tartják szükségesnek a pénzügyi ismeretek oktatását. Számukra kevésbé fontos, mint a többi klaszter tagjai számára. Véleményem szerint ez egyfajta érdektelenség is, hiszen nem ismerik az egyes adókedvezmények lehetőségeit, ezáltal ezeket ki sem tudják használni, de nem is tartják fontosnak, hogy az újabb generáció lehetőség szerint megismerje ezeket már az „iskolapadban”. A megkérdezett háztartások 19%-a tartozik ide.

3. klaszter: Tudatos Öngondoskodó, pénzügyi ismerettel

Az állam őket tudja a leginkább befolyásolni adókedvezmények formájában a megtakarítási döntéseik során, bár ők bíznak a legjobban abban is, hogy a későbbi állami nyugdíjuk fedezni fogja a majdani szükségleteiket. Ugyanakkor ez az érték az ő esetükben is nagyon alacsony (az átlagérték 2,61564 az 5 fokozatú skálán). A pénzügyi kultúra fejlesztésének igényét ők sürgetik ugyancsak a legjobban, bár ők ismerik a leginkább a különböző megtakarítási termékeket és a hozzájuk kapcsolódó adókedvezményeket, állami támogatásokat. Mindent megtesznek a saját maguk és családtagjaik anyagi biztonsága érdekében. A megkérdezett háztartások 29,6%-a tartozik ide.

4. Klaszter: Öngondoskodó, pénzügyi ismeret nélkül

Számukra a legfontosabb az anyagi biztonság. Kevésbé ugyan, mint a 3. „*Tudatos Öngondoskodó, pénzügyi ismerettel*” klaszter tagjainak, de számukra is nagyon fontos a gyermekek jövőjéről, lakásról és a nyugdíjas évekről való gondoskodás. A pénzügyi ismereteik ennek ellenére nagyon alacsonyak, ugyanakkor belátják, hogy mennyire fontos lenne a pénzügyi ismeretek fejlesztése már egészen általános iskolás kortól (4,09). Bár nem ismerik az egyes pénzügyi lehetőségeket, törekednek az adókedvezmények minél szélesebb kihasználására (3,77-4,05). A megkérdezett háztartások 22,4%-a tartozik ide.

4. A HIPOTÉZISEK ÉRTÉKELÉSE

AZ 1. HIPOTÉZIS ÉRTÉKELÉSE: A LAKÓHELY FÖLDRAJZI ELHELYEZKEDÉSE ALAPVETŐEN MEGHATÁROZZA A MAGYAR LAKOSSÁG MEGTAKARÍTÁSI SZOKÁSAIT.

Az 1. hipotézisem felállításakor azt feltételeztem, hogy a fővárosban és vonzáskörzetében a megtakarítási szokások eltérnek, a magasabb jövedelmi viszonyok, a magasabb iskolai végzettség és a jobb informáltságnak köszönhetően. Az átfogó primer kutatás megtakarítással kapcsolatos válaszok átlagos értékei alapján az derült ki, hogy az egyes régiókban élő háztartások pénzügyekkel kapcsolatos gondolatai hasonlítanak az országos válaszok átlagos értékeihez. Annak ellenére, hogy a fővárosban és Pest megyében a legmagasabb a havi átlagos összevont jövedelem, és a közép-magyarországi régióban arányaiban magas az 1 főre jutó jövedelem, a megtakarításaik nem emelkednek ki a többi régió megtakarításaihoz képest. Mindezek figyelembevételével az 1. hipotézisemet elvettem.

Ugyanakkor a település típusa szerinti vizsgálat során eltérést tapasztaltam. Bár a község háztartásainál elmondható, hogy az országos arányokat képviselik, a fővárosban és a megyeszékhelyeken élők közül arányaiban többen vannak a "Tudatos öngondoskodó, pénzügyi ismerettel" és az "Öngondoskodni vágyó" háztartások. Itt a legalacsonyabb arányt a "Mának élő"-k képviselik. Ezzel szemben az 50000 fő alatti városokban főleg a "Mának élő"-k és az Öngondoskodó, pénzügyi ismeret nélkül"-i háztartások találhatók. A "Tudatos öngondoskodó, pénzügyi ismerettel" típusú háztartások aránya a legalacsonyabb.

A 2. HIPOTÉZIS ÉRTÉKELÉSE: A MAGYAR HÁZTARTÁSOK KÜLÖNBÖZŐ TÍPUSBA SOROLHATÓAK PÉNZÜGYI DÖNTÉSEIKKEL KAPCSOLATOSAN.

A 2. hipotézisemet igazoltam a kutatásom eredményei alapján. 4 háztartási típust tudtam megkülönböztetni Magyarországon egymástól a megtakarítással kapcsolatos attitűdjük és pénzügyi döntéseik alapján, mind a feltáró, mind az átfogó primer kutatásom során. Megállapítottam, hogy a különböző háztartásokat a megtakarítási hajlamuk és viselkedésük szerint lehet osztályozni és jellemezni Magyarországon. Ezeket a következőképpen neveztem el: 1. "Tudatos öngondoskodó, pénzügyi ismerettel"; 2. "Öngondoskodó, pénzügyi ismeret nélkül"; 3. "Öngondoskodni vágyó"; 4. "Mának élő".

A 3. HIPOTÉZIS ÉRTÉKELÉSE: A KÜLÖNBÖZŐ TÍPUSÚ MAGYAR HÁZTARTÁSOK - PÉNZÜGYI DÖNTÉSEIKKEL KAPCSOLATOS TÍPUS BESOROLÁSA SZERINT - RÉGIÓNKÉNT ELTÉRŐ ARÁNYT KÉPVISELNEK.

A 3. hipotézisem során azt vizsgáltam meg, hogy az egyes régiókban a 2. hipotézisemben igazolt háztartások megtakarítási típusai számukban, illetve arányukban eltérést mutatnak-e régióként. A vizsgálataim során arra a következtetésre jutottam, hogy mind a háztartások megtakarítási típus szerinti megoszlása az egyes régiókban, mind a régiók szerinti megoszlás klaszterenként eltérést mutatnak. Általában a "Tudatos öngondoskodó, pénzügyi ismerettel" vagy az "Öngondoskodni vágyó" típusú háztartások élnek legnagyobb arányban az egyes régiókban, kivéve a nyugat-dunántúli régiót, ahol az "Öngondoskodni vágyó" háztartások után a második legnagyobb arányt az "Öngondoskodó, pénzügyi ismeret nélkül" klaszter tagjai képviselik. A kutatásom során azt állapítottam meg, hogy alapvetően nem a lakóhely földrajzi elhelyezkedése határozza meg a magyar lakosság

megtakarítási szokásait (1. hipotézisemet elvettem), hanem az, hogy a pénzügyekkel kapcsolatos különböző attitűdökkel rendelkező háztartások milyen arányt képviselnek az egyes régiókban. Az eredeti régiós háztartási arányokhoz képest a közép-magyarországi régióban több a "Tudatos öngondoskodó, pénzügyi ismerettel" és az "Öngondoskodni vágyó" háztartás. A közép-dunántúli és a dél-dunántúli régióban kiemelkedik a "Mának élő"-k aránya a régiós arányokhoz képest. A nyugat-dunántúli régióban a legtöbb az "Öngondoskodó, pénzügyi ismeret nélkül" és a legkevesebb a "Tudatos öngondoskodó, pénzügyi ismerettel" típusú háztartás. Bár az észak-magyarországi régióban is a legtöbb háztartás "Öngondoskodó, pénzügyi ismeret nélkül" típusú, ezzel szemben a legkevesebb a "Mának élő"-k aránya. Ugyanezt tapasztaltam a dél-alföldi régióban is. Az észak-alföldi régió mutat a legkisebb eltérést az országos arányhoz képest, azaz ez a régió hasonlít a legjobban a háztartási típusok szerinti megoszlásában az országos adatokhoz. Ezek alapján a 3. hipotézisemet igazoltam.

A 4. HIPOTÉZIS ÉRTÉKELÉSE: AZ ÁLLAMI SZABÁLYOZÁS BEFOLYÁSOLJA A LAKOSSÁG HOSSZÚ TÁVÚ MEGTAKARÍTÁSAIT MAGYARORSZÁGON.

Miután összegyűjtöttem azokat a törvényeket és azok változásait, amelyek befolyásolni képesek a lakosság hosszú távú megtakarításait, elemeztem ezeket a változásokat és megállapítottam, hogy az egyes megtakarításokhoz kapcsolódó törvényi változások hatással vannak a háztartások megtakarítási döntéseire. Az átfogó kutatás eredményei alapján megállapítottam, hogy az állami szabályozás képes befolyásolni a lakosság hosszú távú megtakarításait Magyarországon, különösen a 2. hipotézisem során elnevezett „Tudatos Öngondoskodó, pénzügyi ismerettel” típusú háztartást. Figyelembe véve a 8. ábrán megrajzolt megtakarítási modelletem egyértelművé válik, hogy az állam képes befolyásolni a háztartások pénzügyi ismereteit, ezáltal a korábban megkülönböztetett háztartási típusok arányai is változhatnak idővel, ami a hosszú távú hatékony állami szabályozást bizonyítja a lakossági megtakarításokra vonatkozóan Magyarországon. Ennek megfelelően a 4. hipotézisemet igazoltam.

AZ 5. HIPOTÉZIS ÉRTÉKELÉSE: A PÉNZÜGYEK GYAKORLATI HASZNOSÍTHATÓSÁGÁNAK OKTATÁSÁRA SZÜKSÉG VAN MA MAGYARORSZÁGON.

A 4. hipotézisem elfogadásával már részben bizonyítottam az 5. hipotézisemet is, hiszen ahhoz, hogy képes legyen az állam minél több háztartást hatékonyan befolyásolni a különböző állami ösztönzőivel a megtakarításaik növelésére, szükség van a pénzügyek gyakorlati hasznosíthatóságának oktatására Magyarországon. Két primer kutatás során is vizsgáltam, hogy a válaszadók szerint ma Magyarországon szükséges-e az alapvető gazdasági, pénzügyi ismeretek oktatása. A feltáró és az átfogó kutatás eredményei alapján elmondható, hogy a vizsgált háztartások kimondottan alacsony pénzügyi ismeretekkel rendelkeznek, ugyanakkor saját bevallásaik alapján ők is érzik, hogy az öngondoskodás tanulható viselkedésforma. Mind a négy háztartási típus úgy gondolja, hogy elsősorban a szakközépiskolások és a gimnazisták oktatására kell összpontosítani, de emellett kiemelten kell kezelni a felnőtt lakosság ismereteinek fejlesztését is, ugyanakkor egyértelművé vált, hogy már az általános iskolások számára is szükségesnek tartják a pénzügyi ismeretek fejlesztését. A fenti tények figyelembevételével az 5. hipotézisemet igazoltam.

5. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A jóléti államokban az adófizetők jogai között szerepel az információhoz való hozzáférés, azaz, hogy az adóalanyok az adórendszer működéséről naprakész információkhoz jussanak, azt megismerhessék, ami persze megfelelő pénzügyi igényesség és pénzügyekben való jártasság nélkül csak egy kódolhatatlan adathalmaz lesz. Ennek elkerülése érdekében az egyik legfontosabb adófizetői jog, hogy kellő mértékű ismerettel rendelkezzenek a tevékenységük adóügyeivel kapcsolatban (NEMEC-WRIGHT, 2000). Ezzel teljesen egyetértek, hiszen hiába dolgoz ki az állam megfelelő rendszereket a hosszú távú megtakarítások ösztönzésére, ha nem ismerik őket az egyes háztartások felnőtt tagjai, de még ha ismerik is, nem ismerik fel azok előnyeit és nem képesek alkalmazni azokat, hiszen pénzügyi alulképzettségük miatt túl bonyolultnak tartják és nem képesek átlátni megfelelő hatékonysággal annak előnyeit.

A disszertációm során megállapítottam, hogy a magyarországi háztartások megtakarításaira, különösen a hosszú távú célok elérését szolgálóakra nem egyformán képes hatni az állam a különböző ösztönzőivel, legyen az adókedvezmény, vagy vissza nem térítendő állami támogatás. Kiderült, hogy **nem a földrajzi elhelyezkedés a fő meghatározója az egyes háztartások megtakarítási viselkedésének, hanem hogy a pénzügyi attitűdjeik alapján milyen típusba sorolhatóak.** A típusbesorolás egyik fő meghatározója viszont, hogy egyrészt mennyire képes befolyásolni őket az állam adókedvezmények formájában, másrészt pedig, hogy a különböző megtakarítási formákat mennyire ismerik. Ez a két faktor 40,435%-ban magyarázza meg a háztartások megtakarítással kapcsolatos ismereteit és a megtakarítási szokásait, valamint az ezek alapján meghozott pénzügyi döntéseiket (lásd 20. táblázat). Ugyanakkor az is egyértelművé vált, hogy nem egyformán képes hatni az állam az egyes általam meghatározott és jellemzett háztartási típusokra.

A közgazdasági modellekben azt hangsúlyozzák, hogy racionális és jól informált a döntéshozó. Én éppen itt látom a probléma gyökerét. **Ez nem valósul meg jelenleg Magyarországon.** A felnőtt lakosság nagy része soha nem tanult pénzügyi, gazdasági ismereteket az iskolarendszerben és sokan azóta sem, felnőtt életük során. Ágoston Kolos-Kovács szerzőpáros (2007) is ezt fogalmazza meg, vagyis, hogy az egyén nem biztos, hogy tud, képes saját rövid és hosszú távú érdekeit figyelembe véve megfelelően dönteni. Banyár-Mészáros (2004) is ezt hangsúlyozza. Szerintük az államnak kell az egyéneket rászórtatnia ezekre a megtakarítási döntésekre, mivel a nem megfelelően öngondoskodó, kevés megtakarítással rendelkező majdani nyugdíjas tömegek politikai feszültségeket fognak teremteni. Azt viszont hangsúlyozzák, hogy az egypillérű állami rendszernél jobb a több pilléres megoldás a kockázatok megoszlása miatt. Én a több pilléres megoldással egyetértek, de a megtakarításra való kényszerítéssel nem értek egyet. Szerintem a jelenlegi ösztönző rendszer jó, csak éppen nem tud hatékonyan működni, mivel az egyének, háztartások nem ismerik és nem képesek alkalmazni, kihasználni ezeket az állam által adókedvezmény formájában ösztönző öngondoskodási rendszereket. Én a kényszerítést a pénzügyek kötelező oktatásának bevetésével alkalmaznám, hasonlóan, mint a többi szaktantárgy esetén, már az általános iskolák 7. és 8. osztályában.

Megállapítottam, hogy **a lakossági megtakarításokhoz kapcsolódó állami adókedvezmények és támogatások igénybevételének két fő akadályozó tényezője van.** Ez az **ismeret és a bizalom.** Meg kell tanítani az embereknek minél fiatalabb korban a

pénzzel bánni, a pénzről gondolkodni. Ez segíthet mind az ismeret, mind a bizalom kialakulásában.

Véleményem szerint, ami a kutatásom során be is igazolódott, **szükség van arra, hogy már az általános iskolákban bevezetésre kerüljön a pénzügyi ismeretek gyakorlati oktatása**, hiszen nagyon nagy szüksége van minden háztartásnak ezekre az ismeretekre önmaguk, és a társadalom érdekében is.

Ebben a felgyorsult világban nem várhatjuk el a szülőktől, hogy övék legyen az egyedüli felelősség, hogy megtanítsák-e, illetve képesek-e megtanítani gyermekeiknek az alapvető pénzügyi, gazdasági fogalmakat, főleg, hogy ők sem tanulták azt sok esetben korábban az iskolapadban és sokszor ők sem igazodnak el ebben az előlük is rejtett és folyamatosan változó, fejlődő világban. Ugyanúgy, ahogy nem hagyjuk, hogy informatikai és nyelvi analfabétákká váljanak a magyar emberek, ugyanúgy nem engedhetjük ezt meg a pénzügyek területén sem. Számomra érthetetlen, hogy egy ilyen fontos területet, amit senki, soha el nem tud kerülni az élete során, miért nem kap kellő figyelmet már általános iskolai oktatás során. Gondolok itt például a bruttó bér és nettó bér fogalmára, az állami adóbevételekre, feladatokra és a főbb állami kiadásokra. Az általános forgalmi adó és a személyi jövedelemadó fogalmára, a bankkártya és az internet bank használatára, a hitelkártya veszélyeire, a nyugdíjak és a családi pótlék szerepére, a vállalati bevétel és költség, valamint eredmény fogalmára, stb. Fel kellene hívnunk a figyelmet a családi költségvetés tervezésének fontosságára. De addig, amíg nem tudják mit jelent és nem képesek átgondolni, hogyan lehet a rövid és hosszú távú célok elérése érdekében a bevételeket és a kiadásokat megtervezni, addig hiányként és igényként sem merül fel. Kutatásom során kiderült, hogy a magyar háztartások megfogalmazták azt az igényüket, hogy igenis szeretnék, ha már legalább a gyermekeik megtanulnák ezeket az ismereteket az iskolarendszeren keresztül, bár sokuk felnőtt korban is igényli az ilyen jellegű oktatást.

A pénzügyi ismeretek megléténél és hiányánál egyértelművé vált az állami szerep fontossága, ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy az üzleti, pénzügyi szervezeteknek is aktív szerepet kell vállalniuk a pénzügyi analfabétizmus elterjedésének megakadályozásában. Én úgy gondolom, hogy amíg az alap gazdasági, pénzügyi ismeretek egységes és kötelező oktatása meg nem valósul a magyar iskolarendszerben, addig az embereknek ez egy idegen, érthetetlen, kódozhatatlan világ marad. Az állam is képtelen lesz addig kellő befolyást gyakorolni a magyarországi háztartások nagy részére. Nem tudja őket rávenni, hogy a hosszú távú céljaik érdekében a különböző speciális célmeztakarításait időben kezdjék el, mint például a lakáscél és a nyugdíjas évek biztonsága érdekében, amit állami támogatás és adókedvezmény formájában ő is kiegészít. A háztartások nagy részének viszont fogalma sincs ennek még a létezéséről sem, de ha véletlenül hallott is már róla, fogalma sincs mit jelent és főleg azt nem tudja és azt nem érti, neki mit kellene a kedvezmény kihasználása érdekében cselekednie. Ezáltal végképp érdektelenné válik a téma iránt.

Javaslom a pénzügyek gyakorlati hasznosíthatóságának oktatását már az általános iskolák 7. és 8. osztályában bevezetni.

6. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

1. A különböző megtakarítási elméletek és kutatások alapján megalkottam a saját megtakarítási modelletemet, kiemelve az állami szabályozás szerepét a megtakarításokra vonatkozóan. A megtakarítást befolyásoló tényezők komplex bemutatása mellett az össze függéseket is figyelembe vettem. Saját modellemben (lásd 1. ábra) feltüntettem mind a megtakarítási képességet, mind a megtakarítási hajlandóságot befolyásoló tényezőket és ezek együttes hatását a megtakarítási célokra, a megtakarítási viselkedésre és végül a megtakarítás nagyságára. Különbséget tettem a befolyásolható és a nem befolyásolható tényezők között.

2. Táblázatba foglaltam 1995-től a megtakarításokhoz kapcsolódó adókedvezmények, állami támogatások egyes törvényekben bekövetkezett változásait Magyarországon. Kimutattam, hogy az egyes megtakarításokhoz kapcsolódó törvényi változások hatással vannak a háztartások megtakarítási döntéseire és az állam képes preferálni adókedvezmény formájában az öngondoskodást.

3. Kvantitatív módszerekkel (Faktoranalízis, K-központú klaszteranalízis, Diszkriminancia analízis) bizonyítottam, hogy megtakarítási hajlamuk és viselkedésük alapján lehet osztályozni és jellemezni az egyes egyéneket, háztartásokat Magyarországon. Teljesen új, önálló eredményként a magyarországi háztartásokat négy típusba tudtam sorolni megtakarítási szokásaik alapján. Ezeket a klasztereket a következőképpen neveztem el:

1. "Tudatos öngondoskodó, pénzügyi ismerettel"
2. "Öngondoskodó, pénzügyi ismeret nélkül"
3. "Öngondoskodni vágyó"
4. "Mának élő".

Az állami nyugdíjban kevésbé bíznak a háztartások, de a "Tudatos öngondoskodó, pénzügyi ismerettel" típus ismeri legjobban az egyes befektetési lehetőségeket és ők a legbefolyásolhatóbbak a különböző állami támogatási lehetőségek által. Őket követi az "Öngondoskodó, pénzügyi ismeret nélkül" típus, akik bár igyekeznek igénybe venni az egyes adókedvezményeket, de alig ismerik őket, ezáltal sokféle támogatásról lemaradnak. Az "Öngondoskodni vágyó" háztartásra jellemző, hogy közepes mértékben ismeri és közepes szinten használja ki ezeket a lehetőségeket, de még ők is kiemelt területnek tartják a pénzügyi ismeretek fejlesztését. A "Mának élő"-kről leperog a tudatos pénzügyi viselkedés, az előre látás. Nem is ismerik és nem is tartják fontosnak ezt a témát, bár 64,4%-uk szorgalmazza a pénzügyek oktatását a gimnazista és a szakközépiskolás diákok részére.

4. Megállapítottam, hogy a lakóhely földrajzi elhelyezkedése alapvetően nem határozza meg a magyar lakosság megtakarítási szokásait.

Az átfogó primer kutatásom megtakarítással kapcsolatos válaszainak átlagos értékei alapján készült ábráinak értékei régiók szerint alig térnek el az országos adatok alapján készült ábrától. Ezáltal kiderült, hogy az egyes régiókban élő háztartások pénzügyekkel kapcsolatos gondolatai hasonlítanak az országos válaszok átlagos értékeihez.

5. Kimutattam, hogy településtípusok szerint eltérés tapasztalható a magyarországi háztartások megtakarítási szokásaiban. Meghatároztam és számszerűsítettem azt is, hogy a különböző típusú háztartások pénzügyi attitűdjeik alapján régióként eltérő arányt képviselnek Magyarországon.

Amíg a községek háztartásai az országos arányokat képviselik, addig a fővárosban és a megyeszékhelyeken főleg "Tudatos öngondoskodó, pénzügyi ismerettel" és "Öngondoskodni vágyó" háztartások élnek. Ezzel szemben az 50000 fő alatti városokban főleg a "Mának élő"-k és az Öngondoskodó, pénzügyi ismeret nélkül"-i háztartások találhatóak.

Mind a háztartások megtakarítási típusai szerinti megoszlása az egyes régiókban, mind a régiók szerinti megoszlás klaszterenként eltérést mutat, sőt megyénkénti bontásban is különbség tapasztalható. Megállapítottam, hogy alapvetően nem a lakóhely földrajzi elhelyezkedése határozza meg a magyar lakosság megtakarítási szokásait, hanem az, hogy a pénzügyekkel kapcsolatos különböző attitűdökkel rendelkező háztartások milyen arányt képviselnek az egyes régiókban.

6. Bizonyítottam, hogy az oktatási rendszeren keresztül az állam képes hatni a háztartások pénzügyi ismereteire, pénzügyi kultúrájára, ezáltal befolyásolni tudja megtakarítási viselkedésüket, megtakarítási nagyságukat.

Jelenleg kevesen ismerik és még kevesebben használják ki Magyarországon azokat a megtakarítási lehetőségeket, amelyekhez személyi jövedelemadó kedvezmény, illetve más állami támogatási lehetőség kapcsolódik. 28,71%-a veszi figyelembe megtakarítási döntéseinél az adókedvezmény lehetőségét. Az átfogó kutatás összes háztartásra vonatkozó eredményeinél azt tapasztaltam, hogy csak közepes mértékben tudta az állam állami adókedvezmények formájában befolyásolni a háztartásokat. Ugyanakkor megállapítottam, hogy mind a 4 háztartási típust különböző formában lehet befolyásolni az állami ösztönzőkkel. A „Tudatos Öngondoskodó, pénzügyi ismerettel” típusúkat lehet a legjobban (4,15-4,25), majd az „Öngondoskodó, pénzügyi ismeret nélkül” klaszter (3,76-4,05) tagjait. Az „Öngondoskodni vágyó”-kra már kevésbé (2,74-2,98), a „Mának élő”-kre pedig minimálisan (1,79-2,12) hatnak ezek a lehetőségek. Az átfogó kutatásom eredményei alapján bizonyítottam, hogy bár az átlagos értékek közepesnek mondhatóak, a háztartások pénzügyi döntéseire nem egyformán hatnak a különböző állami befolyásoló eszközök.

Az állam az oktatási rendszeren keresztül el tudja érni a pénzügyi ismeretek hatékony terjesztését. Ezáltal képes lesz az egyes háztartások típus besorolását hosszú távon befolyásolni, hiszen a „Tudatos Öngondoskodó, pénzügyi ismerettel” típus rendelkezik csak a megtakarítási döntéseikhez szükséges megfelelő pénzügyi ismeretekkel jelenleg. Amint a „Tudatos Öngondoskodó, pénzügyi ismerettel” klaszter tagjainak arányát a többi típus arányaihoz képest meg tudja változtatni az állam, eléri, hogy a magyarországi háztartások pénzügyi döntései tudatosabbak legyenek.

7. Kimutattam, hogy a háztartások többsége szükségesnek tartja a pénzügyi kultúra fejlesztését elsősorban a szakközépiskolások és a gimnazisták körében. Kiemelten kell kezelni a felnőtt lakosság ismereteinek fejlesztését is. Egyértelművé vált, hogy már az általános iskolások számára is szükségesnek tartják a pénzügyi ismeretek fejlesztését Magyarországon. Mind a 4 háztartási típus fontosnak tartja mind a három célcsoport számára a pénzügyi ismeretek gyakorlati hasznosíthatóságának oktatását.

7. ÖSSZEFOGLALÁS

Kiemelt célom volt az állami szerep vizsgálata a háztartások megtakarításaira gyakorolt hatás tekintetében: az állam hosszú távú lakossági megtakarítást ösztönző politikájának, az állami támogatások ilyen irányú törvényi szabályozásának és a lakosság hosszú távú megtakarítási szokásainak, hajlandóságának elemzése és összefüggéseinek feltárása. Az önkéntes háztartási megtakarítások állami ösztönzésére koncentráltam, különösen a személyi jövedelemadóban érvényesíthető adókedvezmények hatására és a lakástakarékpénztári szerződés előnyeire. Magyarországon 1988 óta van személyi jövedelemadó fizetési kötelezettség. Dolgozatomban a megtakarítások elméleti összefoglalását követően főleg a személyi jövedelemadó kedvezményeit vizsgáltam és azt, hogy mennyire képes az állam befolyásolni ezáltal a háztartások hosszú távú pénzügyi döntéseit. Ahhoz, hogy a döntéshozók képesek legyenek a háztartásokat hatékonyan befolyásolni, először meg kell érteniük azok megtakarításait befolyásoló tényezőket. Ennek érdekében és ennek elősegítésére megalkottam saját elméleti modelletemet. Ez alapján egyértelműen látható, hogy az állami szabályozás összetett rendszeren keresztül tud hatást gyakorolni a háztartási megtakarítás nagyságára. A pénzügyi intézményi rendszer, az oktatási rendszer, a háztartási jövedelmek alakulása, a megtakarítást ösztönző kedvezmények, támogatások és különféle egyéb tényezőkön keresztül képes befolyásolni a megtakarítási képességet, a megtakarítási célokat, ezáltal a megtakarítási viselkedést és végül a háztartási megtakarítási nagyságot. A másik fontos tényező a megtakarítási hajlandóság, amit inkább az egyéni pszichológiai tényezők, a társadalmi és szülői értékrend, a szocializációs folyamat és a szülői nevelés befolyásol. Véleményem szerint ebben a tényezőben ugyanúgy megjelenik a pénzügyi kultúrára, felelős pénzügyi viselkedésre való szülői és iskolai nevelés hatása, amit egyre kiemeltebben kell kezelni a jövőben. A vizsgálataim során 4 különböző típusú háztartást tudtam egymástól megkülönböztetni a pénzügyi attitűdjeik alapján. Véleményem szerint az állami szerepvállalás az egyes típusok arányának változására is hatással van. Későbbi vizsgálatok bizonyítani tudják majd, hogy a „Tudatos öngondoskodó, pénzügyi ismerettel” klaszter aránya jelentősen emelkedik-e a magyar háztartások körében annak a korosztálynak a felnőtté válásával, akik már az általános iskolák 7. osztályában elkezdik a háztartások életében nélkülözhetetlen, alapvető pénzügyi ismeretek elsajátítását. Szeretném én elvégezni ezt a későbbi kutatást, amit még remélhetőleg megélhetek aktív életem során.

A hosszú távú öngondoskodásunkra való odafigyelés a jelenlegi pénzügyi válság idején még nagyobb jelentőségű. Szigorúbb feltételek mellett lehet hitelhez jutni, de a lakosság is óvatosabb lett. A célmegtakarítás, az önerő biztosítása újra egyre fontosabbá vált. Ugyanakkor nem megfelelő az emberek pénzügyi kultúrája. Hiányzik az emberek szemléletéből az öngondoskodás, a hosszú távú felelős gondolkodás. Úgy gondolom, még sosem volt olyan fontos az előrelátás, mint manapság. Dolgozatommal szeretném felhívni a figyelmet az öngondoskodás, a tájékozottság a folyamatos informálódás és a pénzügyi tisztán látás fontosságára. Célom, hogy felkeltsem az igényt a háztartások *saját*, hosszú távú pénzügyi terveik hatékony kialakítására. Fontos számomra, hogy minél több háztartás gondolkozzon körültekintően a pénzügyeivel kapcsolatban. Ehhez szükségszerűnek tartom, hogy már az általános iskolai oktatásban megjelenjen kötelezően a pénzügyek gyakorlati hasznosíthatóságának oktatása, amelyre egyre nagyobb szükség mutatkozik a háztartások pénzügyi vezetése során.

8. A SZERZŐ LEGFONTOSABB PUBLIKÁCIÓI

Tudományos Folyóiratban megjelent cikkek

Tudományos folyóiratban megjelent magyar nyelvű cikkek, idegen nyelvű összefoglalóval

1. **HORVÁTHNÉ KÖKÉNY A.** – HORVÁTH M. – SZÉLES ZS. (2013): Az állam befolyásoló szerepe a megtakarításokra és a pénzügyi kultúrára, Társadalomkutatás, Akadémiai Kiadó, 31. évfolyam, 4. szám, 443-462 pp. ISSN 0231-2522
2. **HORVÁTHNÉ KÖKÉNY A.** (2012): Jelen és/vagy jövő, azaz a megtakarítások dilemmája, Hitelintézeti Szemle: 2012/Különszám, 101-110 pp. ISSN 1588-6883
3. **HORVÁTHNÉ KÖKÉNY A.** – BÁLINT Á. – CSAJBÓK R. – KOMLÁTI L. (2013): Pénzügyi tervezés a különböző életciklusokban, In: *Economica*, A Szolnoki Főiskola Tudományos Közleményei, 2013. Különszám, 5-15 pp. ISSN 1585-6216
4. **HORVÁTHNÉ KÖKÉNY A.** – BÁLINT Á. – KULCSÁR P. – ORAVECZ G. (2012): Lakossági megtakarítások ösztönzése, In: *Economica*, A Szolnoki Főiskola Tudományos Közleményei, 2012. Különszám, 61-70 pp. ISSN 1585-6216
5. BÁLINT Á. – **HORVÁTHNÉ KÖKÉNY A.** – NAGY R. (2012): A megtakarítások elméleti és gyakorlati kérdései, In: *Kitekintés – Perspective*, Magyar-román-szlovák periodika, Tudományos és kulturális Folyóirat, Szent István Egyetem, Gazdasági, Agrár- és Egészségtudományi Kar, Békéscsaba, 2012., 154-159 pp. ISSN 1454-9921
6. **HORVÁTHNÉ KÖKÉNY A.** (2011): Merre tart az ingatlanpiac? In: *Körös Tanulmányok*, Szakmai periodika, Szent István Egyetem, Gazdasági kar, Békéscsaba, 2011., 48-53 pp. ISSN 1589-908X
7. **HORVÁTHNÉ KÖKÉNY A.** – MÁTÓ N. (2011): Állami részvétel az otthonteremtésben, In: *Economica*, A Szolnoki Főiskola Tudományos Közleményei, IV. új évfolyam, 11. szám, 44-56 pp. ISSN 1585-6216
8. **HORVÁTHNÉ KÖKÉNY A.** (2009): Lakástakarékpénztári megtakarítások előnyei, In: *Economica*, A Szolnoki Főiskola Tudományos Közleményei, 2009/2, 73-80 pp. ISSN 1585-6216

Tudományos folyóiratban megjelent idegen nyelvű cikkek (hazai kiadás)

1. **HORVÁTHNÉ KÖKÉNY A.** – SZÉLES ZS. – HORVÁTH M. (2013): Cluster analyzes of households' saving habits, *Regional Business and Studies*, Kaposvár University, Vol 5. No 1-2., 1-9 pp. (angol) ISSN 2061-2311

Tudományos folyóiratban megjelent idegen nyelvű cikkek (külföldön megjelent)

1. **HORVÁTHNÉ KÖKÉNY A.** – HORVÁTH M. (2014): Cost management in practice of households and companies during the crisis in Hungary. International Journal of Business Management and Research, Vol 41., Issue 1., 1124 – 1128 pp. (angol), ISSN 2051 - 4281
2. HORVÁTH M. - **HORVÁTHNÉ KÖKÉNY A.** – PAKAI K. (2013): Risks in supply chains. International Journal of Management and Business Studies (IJMBS), Vol 3., Issue 4., 27 – 30 pp. (angol) ISSN: 2230-2463,
3. BÁLINT Á. – **HORVÁTHNÉ KÖKÉNY A.** (2013): Saving Habits of Hungarian College Students, European Scientific Journal, Vol 9. No 34. 83-92 pp. (angol) ISSN: 1857-7881

Tudományos konferencia előadás teljes terjedelemben kiadványban megjelentetve

Külföldön, magyar nyelven megjelent, idegen nyelvű összefoglalóval

1. **HORVÁTHNÉ KÖKÉNY A.** (2011): Az önkéntes nyugdíjpénztári befizetések utáni személyi jövedelemadó kedvezmény változásai és ezek hatása a lakosság hosszú megtakarításainak ösztönzésére, In: Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Gazdaság- és Humántudományok Kar, Üzleti Tudományok Tanszék, Gazdasági és Üzleti kihívások a Kárpát-medencében, Nemzetközi Konferencia, 2011. május 6-7., Csíkszereda, Konferencia kiadvány: 266-276 pp. ISBN 978-606-8052-52-6

Magyarországon idegen nyelven megjelent

1. **HORVÁTHNÉ KÖKÉNY A.** (2011): The effects of the state regulation for the real estate market, Állami szabályozás az ingatlanpiacon, In: Erdei Ferenc VI. Tudományos Konferencia, 2011. augusztus 25., Kecskeméti Főiskola, I. kötet: 285 - 289 p. (angol) ISBN 978-963-7294-98-3
2. **HORVÁTHNÉ KÖKÉNY A.** – SZÉLES ZS. (2010): The changes of the insurance tax allowance in the act CXVII of 1995 on personal income tax and its effects on motivating the long term saves of population, A személyi jövedelemadó törvény biztosítási adókedvezményének változásai és ezek hatása a lakosság hosszú távú megtakarításának ösztönzésére, "6th International Conference for Young Researchers", Nemzetközi Konferencia, Szent István Egyetem, Gödöllő, 2010. október 4-6., 122-128 pp. (angol) ISBN 978-963-269-193-0

Magyarországon magyar nyelven megjelent, idegen nyelvű összefoglalóval

1. **HORVÁTHNÉ KÖKÉNY A.** – BÁLINT Á. – KULCSÁR P. – ORAVECZ G. (2012): A háztartások pénzügyi döntései: Gondoskodjunk a jövőnkéről, Magyar és Világtudomány Napja XVI. Konferencia, 2012. november 15., Szolnoki Tudományos Közlemények IX., Szolnok: MTESZ, CD kiadvány 16., 20-27 pp., ISSN 2060-3002
http://www.szolnok.mtesz.hu/sztk/kulonszamok/2012/cikkek/2012-03-Horvathne_Kokeny_Annamari_es_a_tobbiek.pdf
2. **HORVÁTHNÉ KÖKÉNY A.** (2011): Egészségpénztári számla hatékonyan, In: Erdei Ferenc VI. Tudományos Konferencia, 2011. augusztus 25., Kecskeméti Főiskola, I. kötet, 280-284 pp. ISBN 978-963-7294-98-3
3. **HORVÁTHNÉ KÖKÉNY A.** (2010): A személyi jövedelemadó törvény lakáscélú adókedvezményének változásai és ezek hatása a lakosság hosszú távú pénzügyi döntéseire, Magyar és Világtudomány Napja XIV. Konferencia, 2010. november 20., Szolnoki Tudományos Közlemények VII., Szolnok: MTESZ, CD kiadvány 14., ISSN 2060-3002
http://www.szolnok.mtesz.hu/sztk/kulonszamok/2010/cikkek/Horvathne_Kokeny_Annamaria.pdf
4. **HORVÁTHNÉ KÖKÉNY A.** (2009): A lakástakarékpénztári törvény és változásának hatásai, Magyar és Világtudomány Napja XIII. Konferencia, 2009. november 12. Szolnoki Tudományos Közlemények VI., Szolnok: MTESZ, CD kiadvány 13., ISSN 2060-3002
http://www.szolnok.mtesz.hu/sztk/kulonszamok/2009/cikkek/Horvathne_Kokeny_Annamaria.pdf

Magyar nyelven megjelent Rezümékötet

1. **HORVÁTHNÉ KÖKÉNY A.** (2010): Változtatások a szabályozásban a hitellel rendelkezők válságos helyzetének enyhítésére, In: A Szolnoki Főiskola Konferenciája „TUDOMÁNY HATÁROK NÉLKÜL”, azaz a „VÁLSÁGJELENSÉGEK ÖSSZEFÜGGÉSEI A GAZDASÁGBAN ÉS A TÁRSADALOMBAN” a Magyar Tudomány Ünnepe rendezvénysorozat keretében, 2010. november 16., Rezümékötet: 15 p., és CD kiadvány

Jegyzet

1. **HORVÁTHNÉ KÖKÉNY A.** (2009): Banküzemtan, Tantárgyi kalauz. Szolnoki Főiskola, Szolnok, 177 p., ILIAS Távközponti Információs Rendszer, www.szolf.hu
2. **HORVÁTHNÉ KÖKÉNY A.** (2009): Tutori kalauz a Banküzemtan távközponti tananyaghoz, Szolnoki Főiskola, Szolnok, 11 p., ILIAS Távközponti Információs Rendszer, www.szolf.hu